

TÜRÜK

2020, Yıl/Year: 8, Sayı/Issue: 20, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 06.03.2020

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 16.03.2020

Sayfa / Page: 191-202

Research Article / Araştırma Makalesi

Doi: <http://dx.doi.org/10.12992/TURUK932>

Yazar / Writer:

Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem Topçu

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü

ctopcu@sakarya.edu.tr

TÜRKÇEDE BİR SIFAT FİİL İŞLEVİ OLARAK “ALİŞKANLIK”*

Öz

Fiilimsi kategorisinin diğer üyelerinden, telaffuz edilen veya telaffuz edilmeyip görevce var olan bir Ø tamlananı (ismi) nitelemesi yönüyle ayrılan sıfat fiil ekleri, sıkça kullanılan eklerdendir. Alt işlevleri bakımından son derece zengin bir içerik sunmaları, onları söz dizisinde kullanışlı hale getirmektedir. Sıfat fiil eklerinin, sayılı çalışmanın dışında, genellikle zaman sınıflarına göre veya görev icra eden morfeplerinin adı anılarak sınıflandırıldığına rastlanmaktadır. Ancak bu genel sınıflama tecrübelerinde esas alınan her iki ölçünün de pek sağlıklı olmadığı ortadadır. Bu husustan hareketle, çalışmanın ana çerçevesini sıfat fiillerin daha önce zikredilmeyen bir alt sınıfını -alışkanlık- izah etmek ve örnekler eşliğinde tanıtmak oluşturmaktadır. Bu bağlamda öncelikle alışkanlık ve onun dil bilgisinde alacağı yer konusu gündeme getirilecek, daha sonra da adı geçen işlevin içinde bulunduğu teşkiller sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: işlev, ek, alışkanlık, sıfat fiil

"HABITUDE" IN TURKISH AS AN ADJECTIVE VERB FUNCTION

Abstract

The adjective verb suffixes, which are pronounced from other members of the filamentary category, or which are not pronounced and distinguished by the term qualifying an Ø phrase (noun), are frequently used suffixes. The fact that

* Bu makale *Türkçede Sıfat Fiil Kategorisi* (2011) adlı yayımlanmamış doktora tezinden üretilmiştir.

they provide a very rich content in terms of their sub-functions makes them useful in the syntax. Apart from the numbered study, adjective verb suffixes are generally classified according to time classes or by name of the morphemes that perform tasks. However, it is obvious that both measures taken as basis in these general classification experiences are not very healthy. From this point of view, the main frame of the study is to explain a subclass of adjective verbs that are not mentioned before - habitude - and to introduce them with examples. In this context, first of all, the subject of habitude and it's place in grammar will be brought to the agenda and then the formations in which the mentioned function is included will be presented.

Key words: function, suffix, habitude, adjective verb

Giriş

Dil bilgisi alanında bizce “fiilleri manaca muhafaza edip şekilce isim kalıbına aktararak” (Turan 2007: 1839)¹ telaffuz edilen veya edilmeyen bir tamlananın, fiiliyle nitelenmesini sağlayan ekler olan sıfat fiil eklerinin², bulunduğu yer ve icra ettiği fonksiyona göre bir alt işlevi olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade edeceğimiz alışkanlık bazı çalışmalar³ dışında bu tarafıyla incelenmemiş durumdadır.

Bu bağlamda, çalışmamızın ana konusunu oluşturan “alışkanlık” Türk dilinin işleyişi, ekleşme düzeni ile ilgili kaynaklarda kendine nasıl yer bulmaktadır, öncelikle buna değinmek gerekir. Bu terim, geleneksel dil bilgisi kaynaklarında daha çok geniş zaman hakkında açıklama yapılırken zikredilir vaziyettedir. Çünkü birçok araştırmacıya göre geniş zaman; daha çok *alışkanlık*, sürekli tekrar edilen eylemler, genel veya bilimsel gerçekleri ifade etmek için kullanılır ve bu zaman kipi “- (A/I)r” eki ile gösterilir.⁴ Geniş zaman ile ilişkisinden söz edilmekle birlikte,

¹ Fiilimsi tanımı için bk. Turan (2007: 1839 ve 2018/ 35: 97-110)

² Burada sıfat fiiller hakkında yapılan tanımları uzun uzadıya vermek yerine çok bilinen şu birkaç açıklama hatırlatılabilir: “kendisinde sıfat ve fiil niteliklerini birleştiren fiil şekli” (Korkmaz 1992: 132), “varlıkları niteledikleri ya da belirttikleri için sıfat; özne, nesne, tümleç olarak yan önerme kurdukları için de eylem gibi sayılan sözcüklere sıfat-eylem...” (Gencan 2007: 434), “nesnelerin hareket vasıflarını karşılayan fiil şekilleri” (Ergin 2002: 333)

³ Turan (2008: 241), Topçu (2011: 77-82), Takoğlu, (2017: 13-16), Oğraş (2018: 21-26)

⁴ Mesela Deny (1941: 367), morfemleri önceleyerek “- [i]r- veya - [e]r (-)” başlığı altında “muzari temesi lâhikası ... geniş hal zamanda yapılan bir hadesi bildirir; başka tabirle söyliyelim meselâ (tütün içici misiniz)... yerindeki (tütün içer misiniz) ... fiilinin gösterdiği bir *alışılmış* hadesi ifade eder.” açıklamasını yapar.

Uzun (1998: 118,119) “...Ali sigara içer dediğimizde Ali'nin bir *alışkanlığı*ndan, Ali resim yapar deyince onda resim yapma yeteneği bulunduğundan, ... vb. söz ediyoruz demektir.” der.

Korkmaz “geniş zaman kipi”ni anlatırken “...ekte esas itibarıyla “her zamanı” içine alan bir süreklilik işlevi vardır. Bu işlevi dolayısıyla, sık sık yapılan, *alışkanlık* ya da *âdet* haline gelen veya her zamanı kapsayan ve genellik işlevi taşıyan oluş ve kılışlar hep bu kiple anlatılır...” (Korkmaz 2009: 637) der ve “Geniş zaman kipi, -r, -(I)r/- (U)r ve -Ar olmak üzere sıfat fiil kökenli iki farklı ek türü ile karşılanır.” açıklamasını yapar.

Banguoğlu (2000: 462) asıl zaman kipi olarak takdim ettiği “geniş zaman kipleri” başlığı altında “... ayrıca *alışkanlık*, süreklilik ve karakter bildirir.” der ve “Sabahları süt içerim. Yaz kış burada otururuz. Sen adam olmazsın.” örneklerini verir.

Yine Karaağaç, geniş zaman konusunu anlatırken “Geniş zaman, şimdiki zamanda gerçekleşmekte olan dil kullanımını, yani düşünme ve konuşmaları, geçmişe ve geleceğe yönlendiren bir zamandır. Bu yüzden, geniş zaman, *süreklilik*, kalıcılık ve *alışkanlık* bildiren bir şekil çekimi gibi, belirsiz zamanlara işaret eden bir ara zamandır...” (Karaağaç 2012: 359) der.

alışkanlık'ın kendisinin bir kip türü olarak sunulduğunu da eklemek gerekir.⁵ Ancak bunlardan farklı olarak “alışkanlık geniş zamanı” ifadesinin kullanılarak, *alışkanlık*'ın geniş zamanın türlerinden biri, tabir yerindeyse sanki geniş zamanın alt fonksiyonlarından biri imiş gibi gösterildiğinden de söz edilebilir. Burada dikkat edilmesi gereken ayrıntı şudur: Birer alt sınıf/işlev/ fonksiyon olarak sunulan, kaldı ki alt fonksiyonlar arasında doğal olarak paralel bir karşıtlığın bulunması gerekir, “genel geçer, özellik, alışkanlık, sürekli”⁶ işlevleri, geniş zamanın birer alt işlevi değildir. Çünkü zaman ekinin yegâne görevi, fiili bir zaman noktasında bitimli hale getirmektir.

Yine birçok araştırmacıya göre yukarıda sözünü ettiğimiz -(A/I)r ekinin, geniş zamana ait hikayesi (“-(A/I)rDI”) ve rivayet çekimi (“-(A/I)rmış”) yapılı ki genellikle bu ekleşme örnekleri “birleşik zaman” adıyla anılır.⁷ Araştırmacıların çoğu sözü geçen bu ekleşmelerde bir gramer unsuru olarak *alışkanlık*'ın yerini tespit edemeseler de anlam olarak var olduğunu ifade ederler.⁸ Bir kısım araştırmacılar da bu teşkillerin kiplik⁹ veya bir görünüş¹⁰ türü olma durumlarından söz ederler.

Yılmazoğlu (2013: 62-69), geniş zamanın, *alışkanlık*'ın da dahil olduğu “âdet, çıkarım, rica, bilimsel gerçekler, tahmin, emir, teklif, çaresizlik, tehdit” gibi çeşitli anlamları ifade ettiğini bildirir.

⁵ Benzer “-Ar/-Ir Eki” başlığı altında bu ekin zaman eki (farklı zamanlara da atıfta bulunularak) ve görünüş işlevlerinin yanı sıra, kiplik işleviyle de kullanıldığını ifade eder ve *alışkanlık*'ı kiplik işlevler arasında sayar: “Kiplik işleviyle kullanıldığında ek, bildirme, gereklilik, buyruk, istek, alışkanlık (Ø, -DI), tahmin, kesinlik, söz verme olmak üzere sekiz farklı kipliğe sahiptir.” (Benzer 2012: 198). Yazar bu ekin alışkanlık kipliğinde kullanılmasına örnek olarak şu cümleleri verir: “114. Evler temizlenir, silinir, süpürülür, her şey baştan aşağı yıkanır. 115. Av hayvanlarının etleri yenir, derilerinden elbise yapılırdı.” (Benzer age.: 199)

⁶ “Genel Geçer Geniş Zaman (msl. “Alma mazlumun ahını, çıkar aheste aheste.”), *Özellik* Geniş Zamanı (msl. “Ahmet bu işin nasıl yapılacağını çok iyi bilir.”), *Alışkanlık* Geniş Zamanı (msl. “Ahmet’in babası, her Salı alış-veriş için kasabaya iner.”), *Sürekli* Geniş Zaman (msl. “Köyün gençleri akşamüstleri kahvede toplanırlar.”) (Akçataş 2005: 35)

⁷ Ancak Gülsevin (1997: 222) bu teşkillerin geniş zamanın hikâyesi/rivayeti değil de “geçmiş zamanın terkedilmiş alışkanlık kipi” olarak adlandırılmasının daha doğru olacağını söyler ve buna göre *alışkanlık*'ı bir kip türü olarak ifade etmiş olur.

Akçataş (age.: 30) ise bu morfeplerin içinde bulunduğu teşkilleri şu şekilde adlandırmaktadır: “Geniş Zamanın Hikayesi: Geçmişteki Geniş Zaman (msl. “Mustafa da çocukken arkadaşları gibi top oynardı.”) Sınırsız Şimdiki Zaman (msl. “Bugün gittiği gibi yılların verdiği bir alışkanlıkla Mehmet Ağa, önce babasının mezarına giderdi.”), Bilinen Geçmişte Süreklilik (msl. “Doktor Bey, tıpkı babası gibi daima idealleri için yaşardı.”), Geçmişte Bitmiş Süreklilik (msl. “Önceleri ne kadar çok erik toplardık”), Geçmişte Tekrar (msl. “Her yıl evlilik yıl dönümlerini kutlardı.”) Ancak verilen bu örneklerin birbirinden farklarının ne olduğunu anlamak neredeyse imkânsız gibi görünmektedir. Bu örneklerde geçmişte sürekli yapılan fiiller için “sınırsız, süreklilik, tekrar” gibi terimler kullanılmasına rağmen *alışkanlık* teriminin kullanılmaması dikkat çekicidir. Geniş zamanın hikayesi ve diğerleri arasındaki fark yazara göre nedir, anlaşılammaktadır. “Sınırsız şimdiki zaman” adı altında verilen örnekte şimdiki zaman nerededir? Bu sorulara cevap bulmak oldukça güçtür. Kısacası bu sınıflamanın oturmuş bir sistematik düzenin sonucu olarak ortaya çıkmadığı fark edilmektedir. Çünkü sınıflar kendi içlerinde bir karşıtlık oluşturacak ölçüleri içermemektedir.

Banguoğlu (age.: 462-463) “Teyzem çok sigara içerdi. Her gün aynı trenle giderdik. O eskiden çok çalışırdı” gibi örnekleri “geniş zamanın anlatması” olarak sunar ve “Bu kip geçmişte **süren** bir kılınışı anlatmaya yaradığı gibi o kılınışın devam etmediğini, hatta gerçekleşmediğini ima için de kullanılır.” açıklamasını yapar. (Banguoğlu age.: 462-463) Dolayısıyla yazar *alışkanlık* terimini kullanmaz ancak yazarın “süren kılınış” ifadesi *alışkanlık*'a işaret eder nitelikte değerlendirilebilir.

⁸ Mesela İlker, “birleşik zamanlar”ı konu ettiği bir yazısında -(A/I)rDI ve -(A/I)rmış ekleşmelerinin işlevleri ile ilgili olarak *alışkanlık* terimini şu şekilde kullanır: “belirli geçmişte alışkanlık ve niyet: -ArDI, belirsiz geçmişte alışkanlık: -Irmış/-UrmUş, belirsiz geçmişte nakli alışkanlık:-IrmışmUş/ -UrmUşmUş” (İlker 2017: 190-191). Buradan anlaşılacağı üzere, yazar *alışkanlık* terimini kullanmakta fakat bir gramer unsuru olarak nerede durduğunu tespit edememiş vaziyettedir.

⁹ Deniz Yılmaz, Benzer gibi bahsi geçen ekleşmelerin kip(lik) ile ilişkisini kurar ve buna göre “-(E/İ)r idi (olumsuzu -mEz idi)” ekleşmelerini “gerçekleşmemiş olanak kipi”ni gösteren ekler olarak sunar, aynı zamanda bu ekleşme için “geçmişte geniş zaman” isimlendirmesini yapar. Buna göre, “Bu iyiliğin nasıl yapılacağını bilseydin, bu kadar çok iyilik yapmak iste-mezdi-n (AN, MB/H, 62) gibi bir örneğe “gerçekleşmemiş olanak kipi” derken; “Yalnızca nakış ve tezhip yap-ardı-m; sayfa kenarlarını süsle-r, çerçeve içine renkler, renkli yapraklar, dallar, güller, çiçekler, kuşlar çiz-erdi-m: (OP, BAK, 10)” gibi bir örneğe ise “bildirme kipi geçmişte geniş zaman şekli” (Deniz Yılmaz 2014: 139-140) der. Bu ifadesiyle yazar, ekleşmedeki *alışkanlık*'ı dışlanmış durumdadır. Ayrıca

Özetle, yukarıda sözünü ettiğimiz görüşlerin ortaya çıkardığı tabloyu şöyle tarif edebiliriz: *Alışkanlık* bazı araştırmacılar tarafından bir kip(lik) türü olarak ifade edilmekte; bazıları tarafından ise adı zikredilmeden fakat onun etrafında döndürülen “süreklilik, tekrar” gibi ifadelerle bir nevi kendisine işaret edilmektedir. Bunlardan apayrı ve alakasız bir şekilde de *alışkanlık* ismi geçirilmeden, onu ihtiva eden (birleşik zamanlı olarak gösterilen) örneklerin, “geçmişte geniş zaman şekli” yani bir nevi geniş zamanı ileten unsur imiş gibi sunulduğunu da görmekteyiz. Son olarak bu listeye *alışkanlık*’ın bitmemişlik (görünüşi/biçimi) ile ilişkilendirilmesini de ilave edelim. Ancak kullanılan ifadeler bunlar da olsa veya bunların yanı sıra *alışkanlık* terimi doğrudan zikredilse de *alışkanlık*’ın, sonuç olarak, Türk dilinin ekleşme düzeninde neye tekabül ettiği ve Türk dilinin gramerinde hangi kategoriye temsil ettiği açıklanmaya muhtaç görünmektedir. Çünkü nihayetinde *alışkanlık*, kaçınılmaz olarak, varlığı fark edilmiş, bir şekilde ifade edilmeye çalışılan ancak dil bilgisi bakımından nereye oturtulacağı tam olarak belirlenememiş bir unsur vaziyetindedir.

Öncelikle, bazı araştırmacılar tarafından kullanılan “birleşik zaman” veya “geçmişte geniş zaman” konularıyla da bağlantılı olacak şekilde, *alışkanlık* işlevini örnekler üzerinden açıklamaya çalışalım. Mesela, **gelirsin** [<gel-Ø (olumluluk e.)-ir (geniş zaman e.) + si (2.şahıs e.) +n (teklik e.)>] ekleşmesindeki **-ir** ekine geniş zaman eki; **gelir ol-** [<gel- Ø (olumluluk e.)-ir (sıfat fiil e.) + Ø (tamlanan: kişi, kavram vs.) +ol-Ø (olumluluk e.)->] ve **gel-me-z ol-** [<gel-me (olumsuzluk e.)- z (sıfat fiil e.) + Ø (tamlanan: kişi, kavram vs.) + ol- Ø (olumluluk e.)->] ekleşmeleri ile **gelir oldun** [<gel- Ø (olumluluk e.) -ir (sıfat fiil e.) + Ø (tamlanan: kişi, kavram vs.) + ol- Ø (olumluluk e.) – du (geçmiş zaman e.)+ Ø (2.ş.e.) +n (teklik e.)>] ve **gelir olmuşsun** [<gel- Ø (olumluluk e.) -ir (sıfat fiil e.) + Ø (tamlanan: kişi, kavram vs.) + ol- Ø (olumluluk e.) -muş (sıfat fiil e.) + Ø (tamlanan) + Ø (teklik e.)+ Ø (özne hali e.)+ Ø (cevher ek fiili) -Ø (olumluluk e.) -Ø (geniş zaman e.)+ su (2.şahıs e.) +n (teklik e.)>] örneklerindeki **-ir** /-z¹¹ eklerine de, **ol-**¹² cevher ek fiilinden dolayı derin yapıda **gelir + kişi, kavram vs. + ol-/ gel-me-z + kişi, kavram vs. + ol-**, yani telaffuz edilen bir tamlanan ve telaffuz edilmeyip görevce var olan bir Ø tamlanan (ile karşılanması) karşıtlığı kurularak, sıfat fiil ekleri denilebilmektedir.¹³

gerçekleşmiş veya gerçekleşmemiş olmanın, kip sınıflarının tespit edilmesinde bir ölçü olarak kabul edilmesi tartışmaya açıktır. Gerçekleşmemiş olanak ifadesi ve içeriği tamamıyla olaya işaret etmektedir, bu da sadece fiilin durumunu yansıtan bir olgudur.

¹⁰ Sebzecioğlu (2016: 263-264), *alışkanlık*’a görünüş türlerinden biri olan “bitmemişlik” görünüşünün içinde bir alt başlık olarak yer verir.

Alışkanlık ve bitmemişlik arasında ilişki kuran araştırmacıardan bir diğeri de Johanson’dur. Johanson, konuyu -(A/I)rDI morfemi üzerinden ele alır, durum hakkında “bitmemişlik görünüşü” değil de “bitmemişlik biçimi” ifadesini kullanır ve “irdi’nin “alışkanlık” [“habitativ] olarak bilinen işlevleri sınırlararasılığı kanıtlar; çevirilerde irdi düzenli olarak diğer dillerin bitmemişlik biçimlerine karşılık gelir... Boşlukta kalan bu ifadeler ve bunu takip eden yorumlar, neticede temel ir [di] “zaman dışılık” a mı işaret eder yoksa zaten zaman tasavvuru taşımaz mı sorusunu yanıtızsız bırakır” (Johanson 2016: 109) izahını yapar. İşte, Johanson’un bu cümleleri gerçekten dikkate değer ayrıntıları içermektedir. Çünkü bizce de bir zaman dışılık söz konusu; ama bu zaman dışılık -DI için değil; söz konusu ekleşme hakkında *alışkanlık*’ı ileten morfem için geçerli olmalıdır. Kaldı ki Sebzecioğlu’nun da Johanson’un da varlığını tespit ettiği bitmemişlik, aslında bu ekleşmedeki-(A/I)r morfeminin zaman eki görevi göremediğini ispat eder niteliktedir.

¹¹ Türk dilinin ek sınıfları içinde *olumluluk/olumsuzluk* eklerinin müstakil bir kategoriye temsil ettiği gerçeğinden yola çıkarak, -z morfemini sıfat fiil eki olarak işaretlemekteyiz.

¹² Bu gibi örneklerdeki ol- fiilinin cevher ek fiili görevi gördüğü konusuna çalışmanın esasını oluşturmadığı için değinmiyoruz. Ancak konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Turan (1996: 265-285)

¹³ Mesela Korkmaz (2009: 801-808) bu ve bunun gibi [-miş ol-, -(y)AcAK ol-, -(y)Icl ol-, -(y)AsI ol-, -(I)msAr ol-] kuruluşları “bir yanı sıra sıfat-fiil bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller” olarak adlandırır.

Ancak *geldigin* (<geliridin: gel-Ø-ir+Ø+Ø+Ø+i-Ø-di+Ø+n) veya *gelirmişsin* (<gelirimişsin: gel-Ø-ir+Ø+Ø+Ø+i-Ø-miş+Ø+Ø+Ø+Ø-Ø-Ø+si+n) ekleşmelerinde ise çoğunlukla birleşik zaman konusu gündeme getirilir ve örneklerdeki *-ir* ekleri geniş zaman, onlardan sonra eklenen *-di* geniş zamanın hikayesi, *-miş* de geniş zamanın rivayeti olarak kabul edilir.¹⁴ *Alışkanlık* da varlığı kaçınılmaz bir şekilde idrak edilmekle birlikte söz dizisinin ekleşme düzeni içinde işaretlenmeden, yani yeri tespit edilemeden takdim edilir. Ancak Turan (2006: 287), diğer araştırmacılardan farklı olarak, söz konusu ekleşme [(-A/I)r mesela] hakkında bir sıfat fiil ekinin varlığından söz etmektedir. Araştırmacı, *bil-ir+Ø+i-di+m* ve *bil-ir+im* (ve *bil-di+Ø+y-di+m* ve *bil-di+m*) örneklerini kıyaslayarak *bil-ir+Ø+i-di+m* örneğinde iki zaman eki olduğunu düşünmenin yanlış olduğu¹⁵, burada bil- fiiline gelen *-ir*¹⁶ (ve [*bildiydim*’deki ilk] - *di*) ekinin sıfat fiil eki, (*bildim*’deki) *-di* ekinin ise geçmiş zaman eki olduğu görüşündedir. Bize göre de bir fiil, ancak tek bir zamanda noktalanabilir ki bunlar sadece geniş ve geçmiş zaman olmak üzere iki tanedir. Ayrıca yazar, başka bir yazısında da -miş morfeminin hiçbir şartta zaman eki görevini icra edemediğini, yerine göre *rivayet* işlevli bir sıfat fiil eki olarak görev yaptığını örnekleriyle ortaya koymuş ve buna ilaveten *alışkanlık*’ın da bir sıfat fiil fonksiyonu olduğunu tespit etmiştir. (Turan 2008: 237). Bize göre de *alışkanlık* ve “daha önce “kip” ya da “zaman eki” olarak sayılıp, emir, istek, ihtimal, gösterme... gibi işlevler gösteren ekler sıfat fiil eklerinden ibarettir” (Turan 2013: 134)

Bu bağlamda, bahsi geçen örneklerdeki morfofonetik/ morfofonemik karşıtlar bütün ayrıntılarıyla aşağıda görülebilmektedir:

gel - Ø (olm.e.)	- ir (alışkanlık sf. e.)	+ Ø (tamlanan)	+ Ø (t.e.)	+ Ø (ö.h.e.)	+ ol (c.f.)	- Ø (olm. e.)	- du (geç.z.e.)	+ Ø (ş.e.)	+ n (t.e.)
gel - me (olms.e)	- z (alışkanlık sf. e.)	+ Ø (tamlanan)	+ Ø (t.e.)	+ Ø (ö.h.e.)	+ ol (c.f.)	- Ø (olm. e.)	- du (geç.z.e.)	+ Ø (ş.e.)	+ n (t.e.)
gel - Ø (olm. e.)	- ir (alışkanlık sf. e.)	+ Ø (tamlanan)	+ Ø (t.e.)	+ Ø (ö.h.e.)	+ i (c.f.)	- Ø (olm. e.)	- di (geç.z.e.)	+ Ø (ş.e.)	+ n (t.e.)
gel - me (olms.e)	- z (alışkanlık sf. e.)	+ Ø (tamlanan)	+ Ø (t.e.)	+ Ø (ö.h.e.)	+ i (c.f.)	- Ø (olm. e.)	- di (geç.z.e.)	+ Ø (ş.e.)	+ n (t.e.)
gel - Ø (olm.e.)	- ir (alışkanlık sf. e.)	+ Ø (tamlanan)	+ Ø (t.e.)	+ Ø (ö.h.e.)	+ Ø (c.f.)	- Ø (olm. e.)	- di (geç.z.e.)	+ Ø (ş.e.)	+ n (t.e.)
gel - me (olms.e)	- z (alışkanlık sf. e.)	+ Ø (tamlanan)	+ Ø (t.e.)	+ Ø (ö.h.e.)	+ Ø (c.f.)	- Ø (olm. e.)	- di (geç.z.e.)	+ Ø (ş.e.)	+ n (t.e.)

¹⁴ Burada genelinden farklı olarak “...açarmış, ... ağlarmış” gibi ekleşmeleri incelerken bu örneklerdeki -(a)r ekinin sıfat fiil eki olarak değerlendiren Daşdemir (2014: 209-210)’i hatırlatmak icap eder. Ancak araştırmacı bu örneklerdeki -miş’a ise kip eki demektedir.

¹⁵ Turan (2013: 134): “Zamanın ve zaman ekinin birleşği olamaz, Birleşik fiil çekimi mümkünat dairesinde değildir, Fiil çekimini yapan zaman eki iki türden ibarettir: Geniş ve geçmiş. Her çekimli fiilde yani cümlede, bunlardan sadece biri yer bulabilir...”

¹⁶ Hatta devamında Turan, konuyu daha açıklayıcı örnekler de vermektedir. Turan (age.: 288) “Sen bir kör bak-ar+Ø+Ø-Ø+sın, Sen bir baş kes-er+Ø+Ø-Ø+sin” ve “Sahaplardan bak-ar+sın, Metre boyunda kes-er+sin” örneklerini karşılaştırarak birincilerdeki -Ar ekinin sıfat fiil eki olduğunu ve o örneklerde fiil çekimini yapan zaman ekinin Ø ile karşılandığını, ikincilerdeki -Ar ekinin ise zaman eki olduğunu göstermektedir.

O halde, ortaya konulan bütün bu bilgilerin neticesinde *gel- Ø -di +Ø +n* ile *gel- Ø-ir ±di +Ø+n* ekleşmelerinin mukayesesi ile aralarındaki farkın, zaman farkı değil (ki her iki örnekte de fiil geçmiş zamanda noktalanmıştır.); birincisinde olmayıp ikincisinde var olan *alışkanlık sıfat fiil işlevi*¹⁷ olduğunu söylemek gerekir. Bu işlevi bu örnekte ileten de *-ir* morfemidir, çünkü eğer o olmasaydı, *alışkanlık* algılanmayacaktı.

Öte yandan kip/ kiplik'in ne olduğu konusuna bu çalışmanın esasını oluşturmadığı düşüncesiyle uzun uzadıya yer vermeyeceğimizi belirtelim. Nitekim bu gramer konuları için son zamanlarda yayımlanan birçok güncel çalışma ve hazırlanmış lisansüstü tez bulunmaktadır, onlara bakılabilir.¹⁸ Ancak dil bilgisi bakımından Turan'ın fiil çekimi konusunun problemlü üyeleri olarak karşılaştığını söylediği kip/ zaman/ şekil/ tarz kavramları veya ekleri ve bunlarla ilgisi bulunan fiil çekimi konusunda basit ve birleşik şeklinde yapılan sınıflamayı, bu sınıflamanın yarattığı problemleri, son derece detaylı bir şekilde çözümü ile birlikte ortaya koyduğunu söylemek gerekir.¹⁹ “Fiil (ve kip/görünüş/ kılınış özelliği) -zaman eki + şahıs eki” (Turan 2006: 290) şeklinde formülleşen “fiil çekiminde zaman ekinden önce fiile eklenen herhangi bir ek o fiilin kipinin ve görünüş/ kılınış gibi özelliklerinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır... Sıfat fiil eklerinin kullanılması veya kullanılmaması, fiilin geçmiş zamanda veya geniş zamanda işaretlenmesi gibi durumların hepsi konuşucunun tutumuyla, tercihiyle ilgilidir. Bu tercihlerin her biri oluşturduğu fiil çekimi teşkiliyle bir diğerine göre tavır farkı gösterir... Sıfat fiillerin kip olgusuna katkısı, taşıdığı şeyin, fonksiyonlarla bu sonuçta pay edilmesiyle ilişkilidir, denebilir.” (Topçu 2011: 56) Bu bağlamda,

¹⁷ Ancak yerleşik gramer anlayışında sıfat fiil ekleri kendi içlerinde sınıflandırılırken ya direk şekilci bir anlayışla morfemler üzerinden ya da zaman sınıflarına göre ve yine bunun da içinde o zamana hasredilen, etiketlenen bazı şekil unsurlarına göre sınıflandırılmaktadır. Mesela Eraslan (2012: 360) Eski Uygur Türkçesinde isim- fiilleri üç sınıfta toplar: “İsim-fiiller ifade ettikleri zamana göre üç grupta toplanır: Geniş zaman isim-fiilleri: ... -ğlı/-gli, -ğma/-gme.; -r, -ar/-er, -ur/-ür, -ğan/-gen, -kan/-ken...), Geçmiş zaman isim-fiilleri (-duğ/dük, -tuğ/-tük; -miş, -miş; -yük, -yük)..., Gelecek zaman isim-fiilleri (-daçı/ -deçi, -taçı/-teçi, -sığ/ -sig, -ğu/-gü, -ku/-kü...)”

Ergin (2002: 334-338), “Partisipler” ana başlığı altında: “-an, en; -r, -ar, -er, -ur, -ür; -miş, -miş, muş, müş.; -dik, -dik, -duğ, -dük, -tık, -tik, -tuğ, -tük; -acağ, -ecek; -maz, -mez; -ası, -esi; -dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü; -malı, -meli; -daçı, -deçi” alt başlıklarını açmaktadır.

Korkmaz (2009: 679-980) ise sıfat fiilleri zamanlara göre sınıflamakla birlikte parantez içinde onlara ait şekilleri de vermektedir: “geçmiş zaman bildiren sıfat fiiller (-DİK-/DUK ekiyle, -MİŞ/-mUŞ ekiyle), geniş zaman bildiren sıfat fiiller (-An, -r, -Ar, -Ir/-Ur, -mAz, -Icl/-UcU), gelecek zaman sıfat fiilleri (-AcAk, -AsI).”

Banguoğlu (2000: 422-427) da Korkmaz gibi zamanlara göre sınıflama yapmaktadır; ancak o Korkmaz'dan geniş zaman sıfat fiili yerine şimdiki zaman sıfat fiili sınıfını koymak noktasında farklı davranmaktadır.

Ediskun (2007: 249-252): sıfat fiilleri “-en yapılı sıfat-fiiller, -r yapılı sıfat-fiiller, -ecek ve -esi yapılı sıfat fiiller, -miş yapılı sıfat-fiiller, -dik yapılı sıfat fiiller” olarak sınıflandırır.

Gencan (2007: 434) ortaçlar, sıfat eylemler dediği sıfat fiil eklerini şöyle ifade eder: “ortaç türetmeye yarayan ekler şunlardır: -en, -()r, -ecek, -miş, -dik, -medik”.

Nihayetinde, bu sıfat fiil sınıflamaları konusunda şunu söylemek yerinde olacaktır: Türk dilinin ekleşme düzeni konusunda şekle dayalı bir anlayışla hareket edilmesi doğru değildir. Bir morfemin görevinin ne olduğu, onun görev yaptığı yer, yapısı ve bağlamına göre değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkar. Bunun yanı sıra, sıfat fiiller sınıflandırılırken zamanın ölçü kabul edilmesi ve onun çeşitlerine göre sınıflama yapılması, dil bilgisinde zaman konusunun tekrar gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Nitekim, bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Turan (2006: 279-292; 2008: 235-243; 2013: 133-144)

¹⁸ Mesela Kerimoğlu (2011).

¹⁹ Turan'a göre “Fiillerin ... istek, niyet, çabukluk, devamlılık, sürme, anilik... vd. tavır (görünüş/kılınış) özellikleri, bu fiiller, çekime girip zamana bağlanınca, cümlede şahsın geçmiş ya da geniş zamanda takındığı tutumlara yani kiplere dönüşmektedirler. Bu sebeple, Türkçedeki kiplerin sayısı Türkçedeki fiil sayısı kadardır, daha az ya da daha fazla değil...” Ayrıntılı bilgi için bk. Turan (age.: 279-292).

sıfat fiillerin ilettikleri fonksiyonlar elbette ki kip sınıfına hizmet eden unsurlar olarak değerlendirilebilir. Mesela *gelirdin* ile *geldin* arasındaki fark, buna işaret eder.

İlgili sorunun açığa kavuşturulmasından sonra gramer çalışmalarındaki şu hususa da dikkat çekmek gerekmektedir. Yeri tespit edilemeyen ancak varlığı idrak edilebilen *alışkanlık*'a, cümlenin sadece asıl unsurunda (fiil çekiminde) bulunabilir imiş gibi muamele edilmesi.²⁰ Yani, alışkanlık fonksiyonunun cümlenin diğer unsurlarında da bulunabileceği ihtimali göz ardı edilmektedir.

Mesela “Sağ, daha nazlı, daha **utangaç** bir misafir.” (BÜ: 80), “... bi taraftan da **yatalak** bir kadının evini tamir etmek için sırtında kerpiç taşıyan Hazret-i Ömer’e dayanıyor.” (TKVM: 170), “Onu Dârümuallimat’ta çok **çalışkan**, çok vakur fakat haşın, soğuk bir çocuk olarak tanıdığımızı.” (A: 43), “... bütün öğretmenler gibi yorgun ve **konuskan** bir adamdı.” (RA: 29), “Tahsin Efendi’nin dediği gibi bunlar **olağan** şeylerdir.” (A: 70), “Kedi gibi **dövüşgendi**.” (GE: 84) örneklerini inceleyelim. İlk cümlede **utan-** fiiline eklenen **-gaç** ekiyle fiilin anlamı değişmeden sık sık gerçekleştirdiği **utan-** fiiliyle nitelenen bir **misafir**; ikinci cümlede **yat-** fiiline eklenen **-alak** ekiyle fiilin anlamı değişmeden sürekli yaptığı **yat-** fiiliyle nitelenen bir **kadın**; üçüncü cümlede **çalış-** fiiline eklenen **-kan** ekiyle fiilin anlamı değişmeden her zaman yaptığı **çalış-** fiiliyle nitelenen bir **çocuk**; dördüncü cümlede **konus-** fiiline eklenen **-kan** ekiyle fiilin anlamı değişmeden devamlı olarak yaptığı **konus-** fiiliyle nitelenen **bir adam**; beşinci cümlede **ol-** fiiline eklenen **-ağan** ekiyle fiilin anlamı değişmeden **ol-** fiiliyle nitelenen **şeyler**; altıncı cümlede **dövüş-** fiiline eklenen **-gen** ekiyle fiilin anlamı değişmeden **dövüş-** fiiliyle nitelenen bu kez telaffuz edilmeyip görevce var olan bir **Ø** tamlanan bulunmaktadır. Aynı zamanda **utan-**, **yat-**, **çalış-**, **konus-**, **ol-**, **dövüş-** fiillerine eklenen ekler (**-gaç**, **-alak**, **-kan**, **-ağan**, **-gen**) sayesinde *alışkanlık* fonksiyonu algılanmaktadır: **Utangaç** yerine *utanan*, **yatalak** yerine *yatan*, **çalışkan** ve **konuskan** yerine *çalışan* ve *konusan*, **olağan** yerine *olan*, **dövüşgen** yerine *dövüşen* denilseydi *alışkanlık*'ın adı anılmayacaktı. Burada söz konusu **-An** ekine kolaylıkla sıfat fiil eki denilebilecekti ki deniliyor da. Ancak ona sıfat fiil eki denilebilirken; **-gaç**, **-alak**, **-KAN**, **-ağan** eklerine aynı muamele yapılmamaktadır. Bu ekler, eklendikleri fiillerin anlamını değiştirmedikleri halde içeride *sıfat türettikleri* durumundan bahsedilmekle birlikte genellikle üst başlıkta yapım eki olarak sunulmaktadır.²¹ Yani araştırmacılar üst başlıkta yapım eki deseler de içeride sıfat terimini dile getirmekten kendilerini

²⁰ Burada herhangi bir ekleşme olmaksızın müstakil anlam unsuru olarak kelimenin kendisinde ihtiva ettiği alışkanlık veya onunla ilişkilendirilebilecek herhangi bir anlam unsurunu [sık sık, her (zaman, sabah, akşam, ...) vb.] konunun dışında bıraktığımızı belirtmeliyiz.

²¹ Mesela Tuna (1986: 12) -GAN morfemini “*fiilden isim yapan ekler*” başlığı altında kaydederek “al-ın-gan, çek-in-gen...” gibi örneklerde ekin orijinalitesini koruduğunu, psikolojik ve analogik özelliklerin dışında kaldığını ifade etmektedir.

Banguoğlu (2000: 240) da “*fiilden üreme isimler*” ana başlığının altında “-gen sıfatları” alt başlığını açarak bir nevi “-gen ve -en” arasındaki görev farkına işaret eder: “Eski Türkçe -gen hal sıfat fiil eki dilimizde bir yandan damak sesi düşerek aynı anlamda -en sıfat fiillerini veredursun, bir yandan da damak sesini koruyup anlatımca farklılaşarak fiilden berkitme ve alışkanlık sıfatları (adjective habituel) yapar olmuştur...”

Korkmaz (2009: 80) da aynı morfemi “*fiilden ad türeten ekler*” başlığı altında verir ve bu ekin “... genellikle fiil kök ve gövdelerinden alışkanlık sıfatları türeten işlek bir ek” olduğunu söylemekle birlikte ısırgan, sergen gibi örneklerde bu ekin “sıfatlık özelliğini yitirerek ada dönüştüğü”nü ilave eder.

-AğAn ekini Mansuroğlu (2012: 11) “*fiilden asıl isimler*” başlığı altında kaydeder ve şu örnekleri verir: “a. Eski sözlerden: olağan, yatağan; b. Yeni yapılanlardan: gezeğin, gideğin, kayağan; c. Diriltme: eveğin”

Daşdemir (age: 36) de (/-(E) -gEn/, /-KEN/ olarak işaretlediği) söz konusu ekler “*fiilden isim yapan ekler*” başlığı altında yer verir.

Clauson (2007: 193), fiilden isim yapma ekleri başlığı altında kaydettiği -Gan eki için “tekrarlama bildiren sıfatlar yapar.” der.

alıkların eklenmesiyle; ancak bunu da bu eklerin (*alışkanlık*) sıfat türettiklerini ifade ederek yapmaktadırlar. Öncelikle bir ekın sıfat türettiğini söylemek, sanki sıfatın bir kelime türü imiş gibi kabul edildiği manasına gelir. Ancak, sıfatın bir kelime türü değil, bir kelimenin, söz dizisi içerisinde bir ismi nitelmesiyle ortaya çıkan bir görev adı olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü Türk dilinde sadece iki çeşit kelime vardır: isim ve fiil. Durumun diğer yönü de bu eklerin yapım ekleri başlığı altında gösterilmesidir. Hâlbuki sadece bu ekler değil, hiçbir ek, bağlamından kopararak değerlendirilemez. Bir morfem farklı yerlerde farklı görevler icra ediyor olabilir. Yukarıda zikredilen **çalış-kan** örneğinde, **-kan** eki çalışmak fiilinin anlamını değiştirmemekte; **çalış-** fiilinin sürekli tekrar edildiğini, bir nevi alışkanlık haline getirilen bir fiil olduğunu ifade etmeye yaramakta ve çocuk ismini nitelirmektedir; dolayısıyla sıfat fiil ekidir. Nitekim, Çağatay da diğer araştırmacılardan farklı olarak, “Eski Osmanlıca’da Fiil Müştakları II. Partisipler” adlı makalesinde bu morfemlerin sıfat fiil görevinde kullanılma durumundan söz eder: “- gen, -gan, -ken, -kan: ... bir işin daimî veya mutad sıfatını ifade ederler.” (Çağatay 1948: 537)²² Yine Gemalmaz (1990: 27) da -GAn ekinin işleklik kazanmamış partisip eki olduğu görüşündedir.

Buraya kadar ifade edilenlere ilaveten, *alışkanlık* sıfat fiil işlevinin sadece günümüz Türkçesinde değil, Türk dilinin tarihi dönemlerinde de kullanıldığını şu örnekleriyle kaydetmek yerinde olacaktır:

-ağan:

“... **bar-agan** “çok giden, çok varan”, ol evge **barağan** ol (DLT-I, 33-20)”²³

-(A/I) r:

“basınığma yağığ **kelürirertim**” (T 53), ırak bodamığ ança **yağutirermiş**²⁴ (KT G 5)

“özüngni yavuzrak **biliring** üçün (KB-5127)”²⁵

“uzun yol **yörırka** itingü kerek. (KB-1473)”

“ebū leheb hatunı umm-i cemilniñ ‘âdeti ol erdi kim kēçe qaravaşlar birle şahrāğa **çıkarerdiler.**” (NF 17-10)²⁶

“bir niçe harāmiler tağ başında yir itip **otururidiler...**” (GT 23-13/14)

“kanda kim tatlı su **ağar** bolsa...” (GT 43-11)

“kiçe kündüz dimey **barurirdi** yol / kadem koygunça ermen mülkige ol” (FŞ TR82b-98)

“yılkıları, yilkünlerni **yirirdi.**” (OKD III-23)

“şol kadardı her birinüñ kuvveti kim elinde **mum olurdı** her katı / yir götürmezdi buları durıçağ yumruğı taşdan **geçerdi** urıçağ” (G 4165)

-ğan:

²² Yazar, Yunus Emre’den bu görüşünü destekleyen örnekler verir: “Yunus aydur mevlâna epsem otur yerinde/ bu sohbeti duymayan sonra **sevişgen** olur. Derviş olan kişiler deli **olağan** olur/ ışk nedür ki bilmeyen anga **güleğen** olur. Kişi dertlü olıcak derman **istegen** olur.” (Çağatay age.: 538)

²³ -AGAn eki için Hacıeminoğlu (age.: 168) “az kullanılan bu ek -Gan ekine göre kuvvetlilik ve süreklilik ifade eder. Bunun yanında isim görevinde kelime de yapar.” diyerek aslında *alışkanlık*’a işaret etmektedir.

²⁴ Alyılmaz (1994: 232-233), bu gibi örnekleri “hikâye kipi” ve “rivayet kipi” başlığı altında verir.

²⁵ Hacıeminoğlu (2013: 165), buradaki -ir ekine “Geniş Zaman Sıfat Fiilleri” başlığı altında yer vermiştir.

²⁶ Ata (2014: 100), bunun benzeri ekleşmeleri birleşik kip ana başlığı altında “geniş zamanın hikayesi” olarak göstermektedir.

“cuvānmerdlikni hū **kılğan** iki ajunni buldaçı” (ETŞ, 30, 9-10) ²⁷

“bularnı mat bölser bolur sansarta **turğan**. (ETŞ, 12, 6) (Eraslan, 2012, s. 376)

“ol küp süçikni **açıtğan**: o küp, içerisine konan her tatlı şeyi daima acıtır demektir.” (DLT I-154-117)

“bu ot ol kişini **uğıtğan**: bu ilaç o adamı hep uyutmaktadır.” (DLT I- 158-20)

cebra’ il ‘as ekinç kat kök kapuğını **sağlağan** ferişterlerke aydı. (NF 53-17)

“şi r nasihat **tutmağan** gāfil kimirse” (GT 55-13)

“kim olsa himmet ilgidin güşādı / ni tapsun kim **tapılğandır** muradı” (FŞ T23-18)

-Z:

“oğlı қаnın **bilmezerti**” (BK D18)

“su **bermeske** süt ber (DLT-III, 129-7)” (Hacıeminoğlu, 2013: 166)

“**yangılmaz** kişi kim ayubir manga (KB-198)” (Hacıeminoğlu, 2013: 165-168)

“**yüriyübilmez** boldı erse, ebū bekr ražhu peygāberni arқasıngā kötürdi” (NF 21-1)

“oşul urum қаған oғuz қағанuñ çarlığın **sağlamazirdi**.” (OKD XV- 127/128)

“... bu renglik söz **tutmasirdim** / cevābım bu şıfat köz **tutmasirdim**” (FŞ TR60a-119)

“... yir götürmezdi buları durıçaқ yumruğı taşdan **geçerdi** urıçaқ” (G 4165)

Sonuç

1. *Alışkanlık*, fiile eklenerek telaffuz edilen veya edilmeyen (Ø) bir tamlananı (ismi) sürekli veya sık sık yaptığı, âdet haline getirdiği bir fiiliyle nitelemek için kullanılan bir sıfat fiil alt işlevi/ görevi/ fonksiyonudur.

2. Sık sık yaptığı fiiliyle, telaffuz edilsin veya edilmesin (Ø), bir tamlananı niteleyen bu morfemlerin yapım eki olarak değerlendirilmesi doğru değildir. Çünkü en basitinden *çalış-kan* ile *çalışan* arasında *çalış-* fiilinin anlamı bakımından bir fark yoktur; fiilin aldığı *-an* ve *-kan* eklerinin, hem de aynı tabakada, ortaya çıkardığı bir alt işlev farkı vardır.

3. *Alışkanlık* sıfat fiil işlevi, cümlelerin sadece asıl unsurunda değil, gerektiğinde var olan yardımcı unsurlarında da görülebilir.

4. Söz konusu işlev, Türk dilinin tarihi şivelerinde çok fazla ekleşmede görülmekle birlikte, çağdaş şivelerdeki kullanımı da incelenerek, daha kapsamlı bir çalışmanın konusu yapılabilir.

5. Bu çalışmada sıfat fiil kategorisinin ana işlevlerinden biri olarak incelenen *alışkanlık*'ın başka çalışmalarda, kendisine bağlı alt işlevleri ve tarafımızca tespit edilmiş bu ana işlevi icra eden morfemlerden daha fazlasının da ortaya çıkarılması, Türk diline ait gramer incelemelerinin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi bakımından önemlidir.

Kısaltmalar ve İşaretler

A : *Acımak*. Güntekin, Reşat Nuri (2006). İstanbul: İnkılâp Yayınları, 41. Baskı.

BÜ : *Bu Ülke*. Meriç, Cemil (2009). İstanbul: İletişim Yayınları, 32. Baskı.

²⁷ Bu örnekte Eraslan (2012: 375) sıfat fiilin isim olarak kullanıldığını, fail ismi olduğunu söylemektedir.

- BK D : *Bilge Kağan Abidesi Doğu Cephesi*
- c.f. : Cevher ek fiili
- DLT : *Divān ü Lügāt 'it Türk*
- FŞ : *Alî-Şîr Nevâyî Ferhâd ü Şîrîn İnceleme-Metin*. Alpay Tekin, Gönül (1994). Ankara: TDK Yay.: 577.
- G : *Garib-nāme Âşık Paşa*. Yavuz, Kemal (2000). Ankara: TDK Yay.: 764.
- GE : *Gençliğim Eyyvah*. Buğra, Tarık (1996). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- GT : *Seyf-i Sarâyî Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistan bi't-Türkî)*. Hazırlayan: Ali Fehmi Karamanlıoğlu (1989). Ankara: TDK Yay.: 544.
- KB : *Kutadgu Bilig*
- KT G : *Költigin Abidesi Güney Cephesi*
- NF : *Nehcü'l-Ferâdîs, Uştmahlarnıñ Açuk Yolu (Cennetlerin Açık Yolu)*. Maḥmūd Bin 'Alî, Haz.: Semih Tezcan-Hamza Zülfikar, Dizin-Sözlük: Aysu Ata (2014). Ankara: TDK Yay.
- OKD : *Oğuz Kağan Destanı. Makaleler Cilt I*. Arat, Reşit Rahmeti (1987). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.: 65.
- olm. e. : Olumluluk eki
- olms.e. : Olumsuzluk eki
- ö.h.e. : Özne hali eki
- RA : *Ruh Adam*. Atsız, Hüseyin Nihâl (2004). İstanbul: İrfan Yayınevi, Üçüncü Baskı.
- sf. e. : Sıfat fiil eki
- ş.e. : Şahıs eki
- T : *Tonyukuk Abidesi*
- t.e. : Teklik eki
- TKVM : *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*. Güngör, Erol (1987). İstanbul: Ötüken Yayınları, 6. Baskı.
- Ø : Telaffuzu olmayıp görevce var olan şekil unsuru.

Kaynaklar

- Akçataş, Ahmet (2005). *Türkiye Türkçesinde Süreye Bağlı Zaman -Bakışta Kılınış-*. Afyonkarahisar: Afyon Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Vakfı, Yayın No: 6.
- Alpay Tekin, Gönül (1994). *Alî-Şîr Nevâyî Ferhâd ü Şîrîn İnceleme-Metin*. Ankara: TDK Yay.: 577.
- Alyılmaz, Cengiz (1994). *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*. Erzurum: Atatürk Üniv. Yay.: 830.

- Ata, Aysu (2014). *Çağatay Türkçesinin İlk Devresi Harezmi-Altın Ordu Türkçesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Banguoğlu, Tahsin (2000). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yay.: 528.
- Benzer, Ahmet (2012). *Türkçede Zaman, Görünüş ve Kiplik*. İstanbul: Kabcacı Yay.
- Çağatay, Saadet (1948). “Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları”. <https://dSPACE.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/123456789/43651/12402.pdf>, Erişim: 20.10.2019.
- Clauson. Sir Gerard (2007). “Türkçede Sekizinci Yüzyıldan Önce Kullanılan Ekler”. Çev.: Uluhan Özalın, *Dil Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 1, s. 185-196.
- Daşdemir, Muharrem (2014). *Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal- İşlevsel Söz Dizimi*. Erzurum: Eser Basın Yayın Dağıtım Matbaacılık.
- Deniz Yılmaz, Özlem (2014). “Türkiye Türkçesinde Gerçekleşmemiş Olanak Kipi (Konyunktif, Subjonktif)”. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s. 135-147
- Deny, Jean (1941). *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*. Tercüme eden: Ali Ulvi Elöve, İstanbul: Maarif Matbaası.
- Ediskun, Haydar (2007). *Türk Dilbilgisi Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümle bilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 11. Basım.
- Eraslan, Kemal (2012). *Eski Uygur Türkçesi*. Ankara: TDK Yay.: 1047.
- Ergin, Muharrem (2002). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gemalmaz, Efrasiyap (1990). *Eski Türkçenin Ekliği*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi TDE Eğitimi Bölümü
- Gencan, Tahir Nejat (2007). *Dil Bilgisi*. Ankara: Tek Ağaç Eylül Yayıncılık.
- Gülsevin, Gürer (2000). “Türkiye Türkçesindeki Zaman ve Kip Çekimlerinde Birleşik Yapılar Üzerine”. *TDAY Belleten 1997*, s. 215-224.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (2013). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yay., 4. Baskı.
- İlker, Ayşe (2017). “Birleşik Çekimlerde Zaman Adlandırma ve Tasnifine İşlevsel Bir Yaklaşım”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies 17/2*. s. 183-192
- Johanson, Lars (2016). *Türkçede Görünüş*. Çev.: Nuretin DEMİR, Ankara: Grafiker Yay.
- Karaağaç, Günay (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Basım.
- Kerimoğlu, Caner (2011). *Kiplik İncelemeleri ve Türkçe*, İzmir: Dinozor Kitabevi.
- Korkmaz, Zeynep (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yay.: 827, 3. Baskı.
- Mansuroğlu, Mecdut (2012). “Türkiye Türkçesinde Söz Yapımı Üzerinde Notlar”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi 10 / 0*, s. 5-24.
- Oğraş, Yusuf Sinan (2018). *Yûnus Emre'nin Eserlerinde Sıfat Fiil Ekleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Sebzecioğlu, Turgay (2016). *Dilbilim Kavramlarıyla Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Kesit Yay.

- Takoğlu, Tuğçe (2017). *Kutadgu Bilig'de Sıfat Fiil Kategorisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Topçu, Çiğdem (2011). *Türkçede Sıfat Fiil Kategorisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Tuna, Osman Nedim (1986). *Türk Dilbilgisi (Fonetik ve Morfoloji)*. Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü Ders Notları: 3.
- Turan, Zikri (1996). "Eski Anadolu Türkçesinde Ol- Cevheri Fiili". *TDAY- Belleten*, s. 265-285.
- Turan, Zikri (2008). "Gösterme Sıfat Fiili". *Ahmet Bican Ercilasun Armağanı*, Ankara: Akçağ Yay., s. 235-243.
- Turan, Zikri (2006). "Türkçede Basit/Birleşik Ayrımıyla Sembolleşen Fiil Çekiminin Problemleri". *Journal Of Turkish Studies-Türklük Bilgisi Araştırmaları, Volume 30/II =Orhan OKAY Armağanı*, Harvard University, s. 279-292.
- Turan, Zikri (2007). "Türkçenin Yapım ve Çekim Düzeninde Yer Alan Eklerin Sınıflandırılması Nasıl Olmalıdır?". *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II*, 24-29 Eylül 2000, Ankara: TDK Yay.: 856/ II.
- Turan, Zikri (2018). "Türk Dilinin Eklerini Sınıflandırmanın Esasları". *Türkbilgi* 35, s. 97-110.
- Turan, Zikri (2013). "Zaman Eki Unsurunun Tayinine Ağızlardan Tanıklar", *Türk Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:1, Sayı:1, s. 133-144.
- Uzun, Nadir Engin (1998). *Dilbilgisinin Temel Kavramları Türkçe Üzerine Tartışmalar*. Ankara: Eren Kitap.
- Yılmazoğlu, Fikriye (2013). "Türkiye Türkçesinde Geniş Zamana Anlambilimsel Bir Yaklaşım". *Dil Dergisi* , Sayı: 159, s. 62-69